

לא תתגודדו

הרי"ף ורוב הראשונים פסקו כרבא, כפי כללי הפסיקה הרגילים:

רי"ף מסכת יבמות דף ג עמוד ב:

אסקה רבא כי אמרין לא תתגודדו כגון בית דין אחד בעיר אחת פלג מורין כדברי בית שמאי ופלג מורין כדברי בית הלל אבל שני בתי דינים בעיר אחת לית לן בה וכל שכן ב' בתי דינים בשתי עירות.

והוסיף המאירי בטעמו של דבר:

בית הבחירה למאירי מסכת יבמות דף יד עמוד א

כל שהם שני בתי דינים אף על פי שהם בעיר אחת, ובית דין אחד נוהג לפסוק כשיטה זו ובית דין האחר כשיטה זו, אין כאן אגדות אגדות, שאי אפשר לעולם שיסכימו כלם על דעת אחת.

❖ **מדוע בשני בתי דינים בעיר אחת אין חשש שיראה שונהגים ב' תורות?**

לעומת זאת, הרמב"ם פסק כאב"י:

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה יד:

בכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דינים בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות.

❖ **האם בדברי הרמב"ם ישנו טעם חדש לאיסור 'לא תתגודדו'?**

❖ **האם יש לכך נפקא מינה?**

וביאר הרדב"ז, מדוע פסק הרמב"ם כאב"י שלא לפי הכללים:

שו"ת רדב"ז חלק ה ללשונות הרמב"ם סימן יא:

אפשר לומר דפסק הרב ז"ל כאב"י בהא, משום דמסתבר טעמיה שלא ירבו מחלוקת בישראל, דכיון שהם בעיר אחת אף על גב שהם שני בתי דינים אי אפשר להנצל מן המחלוקת. שהרי הציבור הנגרים אחריהם זה מיקל זה מחמיר זה פוטר זה מחייב זה מטמא זה מטהר והעם פוסחים על שתי הסעיפים וירבה ביניהם השנאה והמחלוקת, וזה דבר נראה לחוש העין. אבל שתי בתי דינים בשתי עירות לית לן בה, דכל עיר ועיר ימשך אחר בית דינו.

❖ **מדוע בשני בתי דינים בשתי עירות אין חשש למחלוקת?**

❖ **האם ישנו אופן בו נוכל להתיר על פי סברא זו גם בעיר אחת?**

ד. לא תתגודדו במנהגים

הריטב"א כתב שבמנהגים אין איסור לא תתגודדו:

חידושי הריטב"א מסכת יבמות דף יג עמוד ב:

שאין לומר אגודות אגודות ותורה כשתי תורות אלא במה שהיה תחלתו מתקנת חכמים כגון מגילה, אבל לא במה שהיה תחלתו מנהג שנהגו העם ותקנו חכמים דבריהם שלא לנהוג היתר לפנייהם מפני המחלוקת.

לעומת זאת הרמ"א כתב:

הגהות הרמ"א לשו"ע אורח חיים סימן תצג סעיף ג:

בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר, ואותן לא יספרו מל"ג בעומר ואילך... ואותן מקומות שנוהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך, לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר. ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה, משום לא תתגודדו.

הקדמה:

התורה נותנת חשיבות עצומה לשלום בתוך עם ישראל, 'לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום'. שלום הוא שמו של הקב"ה, הכהנים מברכים את עם ישראל בשלום, ואנחנו חותמים את תפילת שמונה עשרה בבקשה שה' ישים שלום על עמו. ערך השלום מחייב אותנו להתנהגות שמרנה שלום, ויש לכך גם השלכות הלכתיות, שבחלק מהן נדון בגיליון זה.

❖ **שאלה: האם חיילים באותה יחידה רשאים לנהוג כפי מנהג אבותיהם ורבותיהם או שעליהם לקבוע מנהג אחיד?**

א. מקור הדין

כתוב בתורה:

דברים פרשת ראה פרק יד פסוק א:

בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְּדוּ.

דרשו חז"ל:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יג עמוד ב:

'לא תתגודדו' - לא תעשו אגודות אגודות.

האי לא תתגודדו מיבעי ליה לגופיה, דאמר רחמנא: לא תעשו חבורה על מת? ... לימא קרא לא תגודדו, מאי לא תתגודדו? שמע מינה תרתי.

וביאר רש"י:

רש"י מסכת יבמות דף יג עמוד ב:

לא תעשו אגודות אגודות - דנראה כנוהגין ב' תורות.

❖ **מהו טעם האיסור על פי רש"י?**

ב. תוקף האיסור

רבים מהראשונים כתבו שאיסור אגודות אגודות הוא מהתורה:

תוספות הרא"ש מסכת מגילה דף ב עמוד א:

איכא לאו דלא תתגודדו דדרשין ביבמות בפרק קמא דלא תעשו אגודות פירוש גזירות ודתות וחקים שונים דלא ליחזו כשתי תורות.

לעומת זאת יש שכתבו, שאין בכך איסור תורה:

רא"ם דברים פרשת ראה פרק יד פסוק א:

מה שאמרו בפרק קמא דיבמות: "לא תתגודדו - לא תעשו אגודות, שלא יהיו שני בתי דינים בעיר אחת", זה נוהג מנהג אחד זה נוהג מנהג אחר, אינו אלא דרך דרש בעלמא.

ג. שני בתי דינים בעיר אחת

נחלקו האמוראים בגדר האיסור:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד א:

אמר אב"י: כי אמרין לא תתגודדו - כגון שתי בתי דינים בעיר אחת, הללו מורים כדברי בית שמאי והללו מורים כדברי בית הלל, אבל שתי בתי דינים בשתי עירות לית לן בה. אמר ליה רבא: והא בית שמאי ובית הלל כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי? אלא אמר רבא: כי אמרין לא תתגודדו - כגון בית דין בעיר אחת, פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינים בעיר אחת לית לן בה.

וביארנו האחרונים, שמחלוקת זו תלויה בטעם איסור לא תתגודדו:

קרן אורה מסכת יבמות דף יג עמוד ב:

ונראה... דטעמא דלא תתגודדו הוא משום שלא יאמרו שיש ח"ו שתי תורות. ומשום הכי... במנהגא ליכא חשש דשתי תורות... ור"י ס"ל דהטעם הוא מפני המחלוקת... דבמנהגא נמי שייך מפני המחלוקת.

❖ **חוה דעתך, האם דין לא תתגודדו במנהגים, תלוי בהכרח במחלוקת בטעם הדין?**

ה. חילוקי מנהגים בין העדות השונות כיום

הגינת ורדים כתב שבמקום בו יש רק בית דין ספרדי, מוכרחים האשכנזים לנהוג כמנהג הספרדים:

שו"ת גינת ורדים חלק יורה דעה כלל ג סימן ה:

משום לא תתגודדו... שורת הדין נותנת על בני אשכנז שמתגוררין אצלנו לתת להם כקולת מקומנו... וכל זה אינו ענין רק ליושבין בחוצה לארץ, אבל בירושלים שיש להם בית דין לבדן והם ידועין לקהלה בפני עצמן חייבין לנהוג כמנהג מקומן... ודוקא בירושלים שיש שם ב"ד קבועין לאשכנזים, אבל בשאר ערי ישראל אינם נגזרים אחר ירושלים.

ברם, הגרא"ה קוק כתב, שכיום רשאי כל אחד לנהוג כמנהג אבותיו, גם כשאין בית דין לבני עדתו באותה העיר:

שו"ת עזרת כהן סימן קג:

אף שהרב הוא אחד ומורה להספרדים והאשכנזים, מכל מקום נלע"ד פשוט דהיינו ב' בתי דינים בעיר א', כיון שכל אחד יש לו בית אב של גדולי עולם, שכבר נודע טיבם על מי לסמוך... ומכל שכן כאן כן דלא שייך לא תתגודדו, דגם אנו מודים שכך יאתה להספרדים שכבר החזיקו אבותיהם מעולם במנהגי הב"י ופסקיו, שילכו במנהג אבותיהם, והם גם הם מודים שלנו יאתה ללכת בעקבות הרמ"א.

ובדומה לכך כתב הגר"ע יוסף שבמחלוקת מפורסמת כגון אשכנזים וספרדים, אין חשש מריבות ולכן אין איסור לא תתגודדו:

שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן לו:

הדבר מפורסם בכל תפוצות ישראל שהספרדים נוהגים כדעת מרן השלחן ערוך, ובני אשכנז יוצאים ביד רמ"א, וכל עדה קדושה יודעת שגם מנהגי העדה האחרת מיוסדים על אדני פז, ויסודתם בהררי קודש, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, לפיכך אין בזה איסור משום לא תתגודדו.

❖ **סכם, מדוע במחלוקות קדמוניות ומפורסמות אין לא תתגודדו?**

ו. מנהגים שונים בבית כנסת אחד

כתב הגר"מ פיינשטיין, שהמתפלל בבית כנסת של עדה אחת, חייב לנהוג כמנהגיהם בחלקי התפילה הנאמרים בקול:

אגרות משה חלק ג סימן פט:

אסור לשנות מנהג בית הכנסת שמתפלל בו, כדתנן בפסחים דף נ' ואל ישנה אדם מפני המחלוקת, וגם בכל מקום מהנוסח שאפשר להכיר שאינו עושה כמנהג המקום מוכרח לנהוג כמנהגם, וגם אולי איכא גם משום לא תתגודדו.

לעומת זאת הגר"ע יוסף כתב שאין בזה לא תתגודדו:

שו"ת יביע אומר חלק ו אורח חיים סימן י':

יש לומר עוד שמכיון שהדבר מפורסם שהספרדים חלוקים במנהגם בנוסח התפילה ובמבטא שלהם מדורי דורות, אין בזה כל מקום למחלוקת, וממילא לא שייך בזה לא תתגודדו... לענין האשכנזים

והספרדים בנוסחאות התפילה, שהדבר מפורסם ביתר שאת שהם חלוקים במנהגיהם ובמבטאם, וגם הם נוהגים כבוד זה לזה, כי אלו ואלו דברי אלהים חיים, הא ודאי שנראה דחשיב כשני בתי דינים בשתי עיירות.

הגאון הרב שילה רפאל כתב שלכתחילה יש להקים בתי כנסת נפרדים כדי שכל אחד יתפלל כמנהג אבותיו, אבל אם המניין משותף אין בזה משום 'לא תתגודדו':

תחומין כרך יא עמ' 87:

האמת ניתנה להיאמר שאם היו באים להקים בית כנסת מסוג זה (מאוחד) והיו שואלים האם כדאי לעשות כן, היינו מורים להם כך: שכל אחד חייב להתפלל בנוסח אבותיו. מכל מקום כיוון שבית הכנסת מתנהל כך במשך שנים רבות ורוב הקהל מרוצה מכך אין בזה משום איסור "לא תתגודדו".

לעומת זאת כתב הגר"י אריאל שלכתחילה יש להקים במקום בית כנסת אחד:

שו"ת באוהלה של תורה ח"ב תשובה א:

לכתחילה יש לבנות בשוב בית כנסת אחד בלבד. ואין להביא ראיה מהמגן אברהם שהמעבד מלבנות בית כנסת נוסף מונע מהרבים לקיים מצווה. שם מדובר שאין בית כנסת אחד שמכיל את כולם, או שאינם יכולים להתפלל ביחד מפני המחלוקת, אך לכתחילה אין להיפרד.

❖ **חוה דעתך, האם בצה"ל ישנה סיבה מובהקת לנהוג דווקא בדברי הגר"י אריאל?**

לגבי אופן התפילה למעשה במניין משותף, כתב הגר"י אריאל:

באהלה של תורה חלק ב סימן א:

ש"ץ תימני הנוהג לומר קדושה מורחבת בתוספת "מקומך" רוב הציבור אינו נוהג לומר כן, יכול הוא לדלג על קטע זה, שבלאו הכי אינו מעיקר הקדושה, אלא תוספת עליה. מיהו אם ש"ץ כזה אינו מסוגל מסיבות רגשיות לוותר על תוספת זו רשאי הציבור למחול לו על טירחתו ולאפשר לו לומר אותה. והעיקר בכל אלו הוא הסכמה מתוך התחשבות מירבית איש ברעהו. והאמת והשלום אהבו.

ז. סיכום

- אין איסור 'לא תתגודדו' במחלוקות מפורסמות וקדמוניות, כמנהגי האשכנזים והספרדים, וכל אחד נוהג כמנהג אבותיו.
- בבית כנסת של בני עדה אחת, לדעת רבים מהפוסקים, יש להקפיד לנהוג כמנהג המקום, מלבד בחלקי התפילה הנאמרים בלחש, ולדעת הגר"ע יוסף ינהג כמנהג אבותיו.
- בצבא שיש חיילים מכלל עדות ישראל, משיקולים ערכיים ומעשיים מתפללים במניין אחד שנותן ביטוי לגוונים השונים.
- כל חייל יתפלל תפילת לחש כמנהגו והש"ץ כפי מנהגו.
- מן הראוי למנות את שליח הציבור לפי נוסח רוב הקהל ולאזן בין הגוונים השונים מתוך התחשבות בהרכב הציבור. בפרט יש לגלות רגישות בתפילות חגיגות כמו שבת, ראש חודש, חגים וימים נוראים.
- ניגוני התפילה ונוסחי הפיוטים אינם מחייבים, ומותר לציבור לשנות מן המנהג כדי לתת ביטוי ראוי לגוונים השונים. מכל מקום, לעולם ירחיק אדם עצמו מן המחלוקת, וראוי למחול על כבודו וכבוד מנהגי עדתו מפני השלום.

